

GYÖNGYHALÁSZOK (II.)

JUHÁSZ ERZSÉBET

NAKONXIPÁNBAN HULL A HÓ

Gondoltad volna, Ibi valaha is, hogy nem sokkal apa halála után anya és Neorcics nagymama ennyire összelepednek és ilyen gyorsan összeöregednek majd? A gyászév leteltével minden estefelé, még bealkonyodás előtt elsétáltak a Gül Babába. Leültek megszokott asztalkájukhoz, és szép lassacskán, ráérősen elköltötték megszokott minyonjaikat. A minyonevűs közös élményétől átmelegedve egymással a világ iránt, aznapra végképp beköszöntött hozzájuk a béke. Amikor napszállatkor megindultak hazafelé, végérvényesen elmosódott közöttük minden természetszerű nemzedéki nézetkülönbség. Idegenek minden bizonytalannal meg voltak róla győződve, hogy valamikor régen ugyanabban a leánynevelő intézetben végeztek „tanulmányaikat”, csak az akkori húszévesi körülmények már mérhetetlen parányira zsugorodott a hosszú évtizedek folyamán. E Gül Baba utáni estéken, amikor Neorcics nagymama és anya, *kipihenvén az út fáradalmait*, leültek ahhoz a dohányzóasztalukhoz, ahol valaha Miklós és apa üldögéltek volt oly sok éjszakán keresztül — úgy tűnt, hogy nagymama és anya immáron nem csak férjüket temették el, hanem azt az egész hosszú időszakot is, amelyben házasságuk lebonyolódott az esküvőtől a temetésig.

Hol volt már ekkor az a réges-régi szerelvény, amely valahonnan az Isonzó mellől indult hazafelé nagyapával. Fején még mindig ott éktelenkedett, rohamosan piszkosodván, a kötés, begipszelt karja a nyakába kötve az egész *istentelenül hosszú* út folyamán. Emlékszel te arra, Ibi, hányszor elmesélte Wirth Gizus anyának, hogy Miklóssal mintha évekig ezután nem lett volna valami rend-

jén. Tudod, Macám, ülünk mi az ebédlőben vasárnap délután. Ősz volt, az ablak előtt a szél meg-megsuhogtatta a szőlőlugas töredező leveleit. Nincs megnyugtatóbb a homályosan fénylő őszi délutánoknál. Olyanok, mint a fegyverszünet, hogy apád hasonlatával éljek. Mert jól érezte magát ott nálunk, őszi vasárnap délutánokon. Szerette, ahogyan mi anyáddal szőlőt csipegetünk, s ők megboldogult Kristófommal borukat iszogatják. Aztán egy pillanatban mintha elválták volna az egész jelenetet, apád nem ismert rá az ebédlőnkre, s nemhogy az ebédlőnkre, egyikünkre sem. Mi történt veled, Miklósom? — kérdeztem tőle utólag. Nem tudom, Gizuskám. Egyetlenegy szerelvény futott velem nappalokon és éjszakákon keresztül szakadatlanul. S bennem nem is a testi fájdalom volt oly elviselhetetlenül erős, hanem valami végtelen, elmondhatatlan fáradtság. Nem bírsz megmozdulni, nincs az a veszély, sem az a kecsegtető lehetőség, amely megmozdíthatná veled akár csak a kisujjadat is. Időről időre elaludtam, s akkor az álom vibrékony bizonytalanságában úgy tűnt, embereket látok magam körül a kupében. Nőket, férfiakat, még gyerekeket is, sőt, hidd el, egyvalakit még fel is véltem ismerni közülük. Práger Francit, aki városunkbeli volt ugyan, de személyesen sohasem ismertük egymást. Ez valahogy megnyugtató, hogy talán mégiscsak jó irányba haladok. Bár kínzóan világos volt előttem ezen álmok egész folyamán, hogy hiába látom én magam körül azokat az embereket ott a kupében. Hiába, hogy beszélgetnek, esznek, kártyáznak, néznek ki az ablakon, hiába az elsuhanó táj is a maga olykor megnyugtató ismerős-ségével, másszor szemet gyönyörködtető ismeretlenségével — mert mindezt én magam álmodom. *Én nem lehetek benne az egészben, mert hisz álmodom csupán!* Amint magamhoz tértem egy-egy álmomból, világosan láttam, hogy a kupében senki, de senki sincs rajtam kívül. Egyedül zötyköl engem ez a szerelvény, egyes-egyedül visz valahová. Kit kérdeztek meg, hová? Ki mondaná meg, merrefelé járunk? Ki mondaná meg, táj-e még az, amit, kitekintve az ablakon, magam előtt látok? Mert olykor mintha egy füstös pályaudvaron tolatott volna csupán nagyokat rándulva és csikordulva előre-hátra, előre-hátra, másszor meg, akárha egy végeláthatatlan bútorraktárban száguldozott volna körbe-körbe. De volt úgy is éjszakámként, hogy a beáramló friss levegő illatából arra következtettem, egy végtelen hosszú rétnek vágott neki, de a sebesség végül olybá fokozódott, ahogyan csak zuhanni lehet felhőkarcolók tetejéről a messzi aszfalt felé...

Nagymama és anyja e Gül Babai korszakukban egy távoli rokonunkkal megesett tragédiát boncolgattak estéről estére egyre elmélyültebben és figyelmesebben. E távoli rokont Kuluncsics Elemérnek hívták. Ez az Elemér igen sokszor megfordult nálunk, különösen abban az időben, amikor későbbi feleségével, a botrányt sejtető nevű Ördög Ilonával megismerkedett. Elemér alighanem az egyetlen volt városunkból, aki Párizsban tanult festészetet. Aztán végül is hazakeveredett. Volt is neki egy tárlata annak idején, amely közbotrányt váltott ki. Legalábbis Neorcsics nagymama szerint, aki nek mindig hinni lehetett az ilyen ügyek megítélésében. Elemér szívesen jött hozzánk, nagyapával, de még inkább apával nagyon jól megértették egymást. Neorcsics nagymama természetesen *nem kedvelte ezt az Elemért*. Még ebben az imént említett korszakában sem tudta megbocsátani, hogy Elemér valamiféle Nakonxipánról beszélt apáéknak. Egy nem létező városról! De még, hogy nem létező! Fura arccal ült, talán épp abban a fotellban, ahol most ő, és egyre csak azt hajtogatta: Nakonxipánban hull a hó. Nakonxipánban hull a hó. Meg kell hagyni, apád azért mégsem dőlt be ennek a zagyvaságnak. Ha létezne egy Nakonxipán, amice! — s nagyot legyintett. Mindenki kitalálhat magának egy Nakonxipánt, barátom — tüzesedett neki Elemér, és szemében az a különös, már-már kicsapó és maga körül mindent felperzselő láng! Egy szép napon aztán megjelent nálunk Elemér a menyasszonyával. Ördög Ilona — Nakonxipánból — mutatta be, s apa udvariasan kezét csókofta lányak.

Hogy s mint bonyolódta az események a végkifejletig, senki sem tudhatja pontosan. Apa nyilván sokat gondolt magában Kuluncsics Elemérre. Szívesen beszélt volna róla, ha lett volna kivel, de akkorra Miklóssal már az összes eszeveszettül száguldó vonat egyszer és mindenkorra réges-rég megállt. Szívesen kimondta volna fennhangon, ha lett volna, ki meghallgassa, hogy a botrányt sejtető nevű Ördög Ilona bizonyára mindent elkövetett, hogy Elemért háziasítsa, domesztikálja, választékosabb kifejezéssel élve. Hogy kitörölje belőle még az emlékét is Nakonxipánnak, ahol *hull a hó*. Mert, ahogyan meséik olykor az életben, Elemér a lelke legmélyén sehogy sem tudott megbékülni azzal, hogy az az Ördög Ilona, akit ő nakonxipánbéli lányának álmodott — ez az Ördög Ilona a lehető legkitűnőbb háziasszonynak bizonyult. Idővel mind terebélyesebbé váló alakja az élő bizonyosság rá: nem volt a világon hely, ahol oly jól érezte volna magát, mint a saját takaros kis konyhájában. Apa

valamelyest bizonyosan el tudta képzelni, hogyan érezhette magát Elemér ebben az Ördög Ilona-féle takaros kis konyhában, az egész takaros kis lakásban, s ebben a mi egész takaros kis városunkban.

Neorcscics nagymama és anya ama Gül Babai (korszakukban számtalanszor megtárgyalták, hogy Elemér bizony nem találta fel magát itthon. A helyi gimnázium rajztanáraként kezdte pályafutását, aztán az igazgatósággal történt súlyos nézeteltérése miatt távozni kényszerült innen. Végül a múzeumban kapott állást. Ő volt a szerény értékeket képviselő múzeumi állomány custosa. *Semmiségek custosa* tehát. *Akárha kitömött madarak felröppenését lesné az ember, éveken át.* Hidd el, Ibi, egyedül apa tudhatta, hogy az önmagával kötött átmeneti béke eme periódusában nem is az fájhatott leginkább Elemérnek, hogy képeire a kutya sem kíváncsi. (Hisz évek óta nem fogott már ecsetet a kezébe.) Hanem az egyetlen megmaradt bizonyosság: Nakonxipán. Az Ördög Ilona-féle takaros kis konyhában, s ebben az egész, takaros kis városban sehol el nem helyezhető, de mégsem elfelejthető Nakonxipán. Igen, ezt akkorra már csak apa érthette. Hisz évek óta egymagában üldögélt már ekkor ama bizonyos dohányzóasztalka mellett a fotelben, szemben öreg barátja megüresedett helyével. Pontosan tudta, ha Miklós élne, legalább beszélniük lehetne Elemér fura sorsáról. Legalább beszélni. (Hisz segíteni ugyan mit segíthettek volna rajta.) Mert az a mód, ahogyan ők ketten Miklóssal beszélgettek sorsokról, helyzetekről, erről, arról, akármiről, annak nyomán végül is a *gyöngyhalászok ontológiai derűje* lett úrrá felettük. Az a derű, mely hosszú üldögéléseik során végül is mindig úrrá lett felettük. Minthogy ilyenkor végre a velejükig átjárta őket: mennyire *síralmasan viselkednek*.

Snafenberger Amálka, *megboldogult Kristófom* unokahúga tudott néhány, nyilván egyénileg is feldúsított részlettel szolgálni anyáéknak Elemér sorsa alakulását illetően. Ő mesélte például, hogy Ördög Ilona időről időre hazaköltözött vidéken élő szüleihez, nem bírván tovább elviselni Elemér érthetetlen magatartását. Amálkának személyesen panasolta Ördög Ilona nemegyszer, hogy Elemér nemcsak egy úriemberhez, de még egy egyszerű, kétgyermekes családapához méltó viselkedésre sem képes. Ahelyett, hogy valamit is lendítene a saját családja helyzetén — csak ül, ül, egész áldott délután, késő estig. Ül, és néz maga elé. Mint akinek semmi tennivalója ezen a világon. Külön azért teremtették, hogy üldögéljen. Ha

vendégeket vártunk, Amálkám, Elemér „elfelejtett” hazajönni. Ha mégis hazajött, az összejövetel kellős közepén, amelyen addig is már menthetetlenül udvariatlanul hallgatott, egyszerre, se szó, se beszéd, fogta magát, és kisétált a kapun. Kezdetben még el-ellátogathattunk ismerős családokhoz, később ez már lehetetlenség volt. Elemér csak ült üres műtermében. (Hogy a képeit hová tüntette el — fogalmam sincs.) Mondom, ült az üres műtermében, s ha rányitottuk az ajtót, csak annyit mondott, „dolgozom”. Mindvégig egyetlenegy üres vászon előtt ült és „dolgozott”. Még Neorcscsikhoz sem akart elmenni végül. Hiába hívtam. Képtelen vagyok beszélgetni, Ilona. Nem tudok. *Nem megy tovább.* S ekkor először láttam, hogy sírva fakadt, nem úgy, mint a gyerekek, hanem valahogy, mint amikor nincsen igazunk. Hitehagyottan sírt, ha értelmezem, Amálkám.

Amikor már nem bírtam tovább, hazaköltöztem a gyerekekkel a szüleimhez. Nem telt bele három nap, s Elemér már ott volt értünk. Sírt és nevetett, egyre többet sírt, és egyre kevesebbet nevetett. Amikor visszaköltöttünk, mint egy gyerek, amikor felmentik a büntetés alól, annyira igyekezett példásan viselkedni. Megdicsérte minden főztömet, én voltam a leggondosabb feleség és anya. A tenyerén hordott bennünket, ahogy mondani szokás. A gyerekeknek Párizsról beszélt, s arról, hogy ha megnőnek, elviszi oda őket is, engem is, ha akarjuk, az egész várost is. Felrakjuk egy óriási repülőszőnyegre! Mire szegény kicsinyeim; az egyik kacagni kezdett, mint akit csiklandoznak, a másik meg szívszaggató sírásra fakadt. Nem telt bele egy hét, s Elemér újra „dolgozni” kezdett az üres műtermében, az üres vászon előtt ülve délutántól késő estig, heteken, hónapokon át. Mintha minélkülünk nem tudott volna „dolgozni”. A szomszédok mesélték nekem, hogy akárhányszor csak elutaztunk, Elemér csapzottan bolyongott a városban, télvíz idején is egy szál zakóban. *Nem találta a helyét. Szegény megboldogult. Nagyon szerette magukat, Ilonkám.*

Ugyancsak Amálkától tudták meg anyáék, hogy egy városunkban lejátszódott szerencsétlenség vette el végképp Elemér esztét, ahogy Neorcscsik nagymama fejezte ki magát. Nagy port vert fel egy megrázó öngyilkosság akkoriban. Bizonyos Macsenko Kornél negyvenéves orosz alezredes, politikai menekült a városunkba befutó háromnegyed nyolcas vonat alá vetette magát, s a vonat kettébeszelte a szerencsétlent.

Azt el sem lehet mondani — ahogyan anyáék Ördög Ilona Amál-

kának tett vallomásából értesültek —, mennyire megrázta Elemért ez a szerencsétlenség. Nem találta többé a helyét. Zimankós hideg téli idő volt, január közepe, szakadatlanul esett a hó. Az én Elemérem pedig naphosszat bolyongott a városban egy szál kiskabátban. Nem lehetett otthon tartani. De isten lássa lelkem, Amálkám, még csak át sem fázott. Még a keze s az arca sem volt hideg, mintha neki nyár lett volna odakint. Tehetetlen voltam. Istenem, de tehetetlen. Mire elszaladtam orvosért, Elemérnek nyoma veszett. A láz, ami másokat ágyba dönt, őt az emelte ki súlyos és hosszú mozdulatlanságából, gondoltam néha kétségbeesett tehetetlenségemben. S ez így tartott heteken át. Aztán egy februári este, amint hazaént, mintha megszűnt volna az a lázas, összevissza kapkodása. Ünnepeyles volt és mosolygott, de valahogy mégis úgy, mintha nem hazaérkezett volna, vagy mint akinek tökéletesen mindegy, hova is állított be hirtelen. Megállt az ebédlőben, nyomatékosan körütekintett, majd mint aki összekeveri, s a bemutatkozást a búcsúzkodással kezdi, kijelentette: Én vagyok Macsenko Kornél. Én! Én magam. A többi mesebeszéd. Annyi év után, értsék meg emberek, vissza akarok menni a hazámba. Engem ott várnak. Az ezred! Menetelünk az éjszakában. A kegyetlen téli éjszakában. Valahol benn szamovár, forró tea, vodka. Ezred állj! — mondom én. S onnan bentől a sötétség már világos, vakító... hófehér... Emberek! Haza akarok menni, vonat tetején, ha kell, vonatok alatt kúszva, ha kell... Egy hétre rá találták meg a határ közelében egy sínpár mellett, csontkeményre fagyva.

Nakonxipán? Apa értette volna. Évszakok telnek-múlnak. Egy darabig még eljön a reggel, aztán a dél, majd lassan az este is. Üstökös csillár ontja sűrű fényét valahol bent. Odakünn tél. Lehet, hogy karácsony van, lehet, hogy már csak egyetlen, végtelenbe nyúló, világtalan éjszaka a világ, s e világtalanság fonákján valószínűtlenül nagy pelyhekben hull a hó, hull a hó.